

แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาในท้องถิ่นด้านการตลาดของหัตถกรรมจักสาน
เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ของชาวตำบลค่ายบกหวาน
อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย*

GUIDELINES FOR PROMOTING LOCAL WISDOM IN THE MARKETING OF
BASKETRY HANDICRAFTS TO INCREASE THE CREATIVE ECONOMIC VALUE
OF THE PEOPLE OF KHAI BOK WAN SUBDISTRICT. MUEANG NONG KHAI
DISTRICT NONG KHAI PROVINCE

อภิวัฒน์ชัย พุทธจรรย์

Apiwatchai phuttajorn

พระมหาสมเด็จ มหาสมิทธิ (อัสสาร)

PhramahaSomdet MahaSamithi (Attasan)

พระครูสุตสารบัณฑิต (จ๋านงค์ ฌมไผ)

PhrakruSutasarabandit (Jumnong Pompai)

พระเดชขจร ขนฺติโร (ภูทิพย์)

Phra Dechkhajorn Kantidharo (Phuthip)

คิต วรณดี

Kid Varundee

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย.

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

E-mail: apiwatchai.phut@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาบริบทของด้านงานหัตถกรรมจักสานของชาวตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย 2) เพื่อศึกษากระบวนการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสานของชาวตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย และ 3) เพื่อหาแนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาในท้องถิ่นด้านการตลาดของหัตถกรรมจักสาน เพื่อเพิ่มมูลค่า

* Received: 28 November 2024; Revised: 28 December 2024; Accepted: 30 December 2024

ทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ของชาวตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการรวบรวม วิเคราะห์ข้อมูลเอกสารและสัมภาษณ์เชิงลึก

ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสานของชาวตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ประกอบด้วยขั้นตอนสำคัญคือ การตัดสินใจผลิตซึ่งได้รับอิทธิพลจากแรงจูงใจ ประสพการณ์ และวัสดุอุปกรณ์การจักสานที่มีอยู่ในท้องถิ่น ขั้นตอนการผลิตการจักสานเอง มีรายละเอียดตั้งแต่การเตรียมอุปกรณ์จนถึงขั้นตอนการจักสานที่สืบทอดมาจากรบรรพบุรุษ เพื่อใช้ในการนั่งข้าวเหนียวในครัวเรือน ซึ่งเป็นเครื่องใช้ที่ขาดไม่ได้ในครัวเรือนของชาวตำบลค่ายบกหวานและชาวอีสาน สำหรับแนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาด้านการจักสานเพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจของชาวตำบลค่ายบกหวานนั้น พบว่า 1) การเพิ่มมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน 2) การพัฒนาด้านการตลาด และ 3) การจัดการชุมชนเพื่อรองรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และการส่งเสริมภูมิปัญญาอย่างต่อเนื่อง เป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จของชุมชนค่ายบกหวาน นอกจากนี้ การประสบความสำเร็จในการส่งเสริมภูมิปัญญาดังกล่าว ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ ความรู้เกี่ยวกับการจัดการความรู้ วัฒนธรรมองค์กร ภาวะผู้นำของชุมชนและโครงสร้างพื้นฐานที่เอื้ออำนวย

คำสำคัญ: ภูมิปัญญาในท้องถิ่น, หัตถกรรมจักสาน, เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์

Abstract

This research aimed to 1) study the context of handicraft weaving of people in Khai Bok Wan Subdistrict, Mueang Nong Khai District, Nong Khai Province; 2) study the process of promoting local wisdom in handicraft weaving of people in Khai Bok Wan Subdistrict, Mueang Nong Khai District, Nong Khai Province; and 3) find a way to promote local wisdom in the marketing of handicraft weaving to increase the creative economic value of people in Khai Bok Wan Subdistrict, Mueang Nong Khai District, Nong Khai Province. This research was qualitative by collecting, analyzing document data and conducting in-depth interviews.

The results of the study found that the process of promoting local wisdom in handicraft weaving of people in Khai Bok Wan Subdistrict, Mueang Nong Khai District, Nong Khai Province consisted of important steps: production decision, which was

influenced by motivation, experience, and weaving materials and equipment available in the local area; and the production process of weaving itself, which included details from equipment preparation to the weaving process inherited from ancestors for steaming sticky rice in the household, which is an essential tool in the households of people in Khai Bok Wan Subdistrict and Isan people. The guidelines for promoting weaving wisdom to create economic value for people in Khai Bok Wan Subdistrict were 1) adding value to community products; 2) developing marketing; and 3) managing the community to support product development. And the continuous promotion of local wisdom is an important factor leading to the success of the Khai Bok Wan community. In addition, the success in promoting such local wisdom also depends on four important factors: knowledge about knowledge management, organizational culture, community leadership and supporting infrastructure

Keywords: Local wisdom, weaving handicrafts, creative economy

บทนำ

หัตถกรรมไทยเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ และศิลปะของแต่ละท้องถิ่น ผลงานเหล่านี้เกิดจากฝีมือประณีตและการใช้วัสดุธรรมชาติ เช่น ผ้าไหมยกดอก เครื่องปั้นดินเผา เครื่องเงิน และเครื่องจักสาน ซึ่งแสดงถึงความละเอียดอ่อนและความคิดสร้างสรรค์ของคนไทย (เกลียวพันธ์ ขจรผดุงกิตติ และคณะ, 2546) นอกจากคุณค่าทางศิลปะแล้ว หัตถกรรมไทยยังมีความสำคัญทางเศรษฐกิจ โดยเป็นสินค้าที่ได้รับความนิยมทั้งในประเทศและต่างประเทศ ทำให้เกิดรายได้และสร้างงานให้แก่ชุมชน การอนุรักษ์และพัฒนาหัตถกรรมไทยจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อรักษามรดกทางวัฒนธรรมและส่งเสริมให้เป็นที่ยอมรับในระดับสากล รวมถึงการสนับสนุนการผลิตและจำหน่ายหัตถกรรม ยังช่วยอนุรักษ์ภูมิปัญญาชุมชนและสร้างรายได้ให้ผู้ผลิต (โกวิท พวงงาม, 2553)

หัตถกรรมเป็นผลผลิตที่เกิดจากความจำเป็นและสภาพแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ ซึ่งพัฒนาควบคู่กับสังคมและวัฒนธรรม โดยมีจุดเริ่มต้นจากความต้องการสร้างเครื่องมือและสิ่งของเพื่ออำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิต เช่น เครื่องมือหิน เครื่องปั้นดินเผา และเครื่องจักสาน ทั้งนี้ สภาพภูมิศาสตร์และสิ่งแวดล้อมยังส่งผลต่อรูปแบบและวัสดุของงานหัตถกรรมในแต่ละท้องถิ่น ตัวอย่างเช่น

ภาคกลางของประเทศไทยที่มีน้ำท่วมถึงเป็นประจำ ส่งผลให้ชุมชนสร้างเรือนยกพื้นสูงจากไม้เนื้อแข็งที่ทนต่อความชื้น ขณะที่ชุมชนบนพื้นที่สูงสร้างบ้านเรือนพื้นต่ำจากวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น (ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์ และคณะ, 2546)

นอกจากความจำเป็นในการดำรงชีวิตและสภาพแวดล้อมแล้ว ชนบธรรมนิยมประเพณีและความเชื่อทางศาสนา ยังมีบทบาทสำคัญในการกำหนดลักษณะของงานหัตถกรรมในแต่ละท้องถิ่น เช่น งานตุ่งหรือธงผ้าในภาคเหนือและอีสานที่ใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา สะท้อนถึงความเชื่อและศรัทธาของคนในชุมชน งานหัตถกรรมจึงไม่ได้เป็นเพียงสิ่งของที่ใช้ในชีวิตประจำวัน แต่ยังแสดงถึงค่านิยมและภูมิปัญญาของแต่ละชุมชนที่สั่งสมและสืบทอดกันมา การศึกษางานหัตถกรรมจึงเป็นการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้าน แม้ว่าผลิตภัณฑ์ในอดีตอาจไม่ได้มีรูปลักษณะที่ประณีตเหมือนในปัจจุบัน แต่มีคุณค่าทางวัฒนธรรมอย่างสูง ควรได้รับการอนุรักษ์และส่งเสริมเพื่อกองอยู่ต่อไป (ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์ และคณะ, 2546)

เครื่องจักสานเป็นงานหัตถกรรมดั้งเดิมที่มีประวัติยาวนานตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ แม้จะไม่นิยมนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน แต่มีหลักฐานในตำนานและวรรณคดี เช่น เรื่องพระร่วงที่กล่าวถึงชะลอม รวมถึงหลักฐานทางโบราณคดี เช่น ภาพเขียนที่หน้าผาริมแม่น้ำโขง บ้านกุ่ม จังหวัดอุบลราชธานี ที่แสดงถึงการใช้เครื่องจักสานในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะในภาคอีสานซึ่งมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญา เช่น ต้มยี่น อุปกรณ์จับปลาขนาดใหญ่ และก่องข้าวกับกระติบข้าวที่มีลวดลายเฉพาะตัว สะท้อนความแตกต่างทางวัฒนธรรมระหว่างภูมิภาค (ประเวศ วะสี, 2536)

ตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย มีอาชีพหลักคือการทำนา และอาชีพรองคือ การจักสานผลิตภัณฑ์จากไม้ไผ่ เช่น กระติบข้าวและมวนยี่นข้าวเหนียว ซึ่งสร้างรายได้เสริมให้กับชุมชน โดยอาศัยภูมิปัญญาช่างพื้นบ้าน ที่ถ่ายทอดทักษะและความชำนาญมาอย่างยาวนาน งานหัตถกรรมเหล่านี้มีคุณค่าทางศิลปะนอกเหนือจากประโยชน์ใช้สอย และได้รับความนิยมมากขึ้นในปัจจุบัน มีการพัฒนาและประยุกต์ใช้วัสดุใหม่ ๆ เพื่อเพิ่มมูลค่าและความงามของผลิตภัณฑ์ การดำเนินการเหล่านี้ส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน ทำให้ชุมชนพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน ตำบลค่ายบกหวานจึงมีความโดดเด่นในด้านศิลปหัตถกรรมและวัฒนธรรม โดยมีการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มมูลค่าเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ เป็นตัวอย่างที่น่าศึกษาและนำไปปรับใช้ในการพัฒนาชุมชนอื่น ๆ (องค์การบริหารส่วนตำบลค่ายบกหวาน, 2566)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาบริบทของด้านงานหัตถกรรมจักสานของชาวตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย
- 2) เพื่อศึกษากระบวนการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสานของชาวตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย
- 3) เพื่อหาแนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาในท้องถิ่นด้านการตลาดของหัตถกรรมจักสาน เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ของชาวตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีขั้นตอนการวิจัย ดังนี้

- 1) พื้นที่ดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย เท่านั้น
- 2) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การศึกษาครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย คือ ทำการศึกษาและคัดเลือกพระสงฆ์ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลค่ายบกหวาน ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลค่ายบกหวาน กำนัน ผู้ใหญ่บ้านในเขตตำบลค่ายบกหวาน และผู้ประกอบการหัตถกรรมจักสานในเขตตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย โดยการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามความสำคัญของเรื่อง เพื่อสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 20 รูป/คน
- 3) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยจะใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ซึ่งได้มาจากการศึกษาข้อมูลเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาเป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีขั้นตอนในการเก็บรวบรวมข้อมูลดังต่อไปนี้

1. ขั้นสำรวจศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยจะทำการศึกษาสำรวจเอกสารที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับธุรกิจหัตถกรรมเครื่องจักสานไม่ไผ่จากแหล่งข้อมูลเอกสารต่าง ๆ เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในการศึกษาวิจัย

2. การศึกษาภาคสนาม (Field Research) ผู้วิจัยจะลงพื้นที่ชุมชนในการเก็บข้อมูลด้วยตนเอง โดยใช้แบบสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูลใช้วิธีการถ่ายภาพ/บันทึกเสียง หรือจดบันทึกตามความเหมาะสมประกอบการเก็บข้อมูล

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิจัยครั้งนี้ คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูล คือ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Approach Analysis) โดยการแจกแจงข้อมูลในการประกอบทางการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสาน เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ของชาวตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

ผลการวิจัย

บริบทของด้านงานหัตถกรรมจักสานตำบลค่ายบกหวาน เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ของชาวตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

ในอดีต ชาวตำบลค่ายบกหวานใช้ประโยชน์จากไม้ไผ่ในการสร้างเครื่องมือเครื่องใช้ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น ตะกร้า กระด้ง และเครื่องมือจับสัตว์ ไม้ไผ่จึงเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญและมีบทบาทในการดำรงชีวิตของชาวบ้านในชุมชนชนบท

ในอดีตไม้ไผ่เป็นทรัพยากรสำคัญที่ชาวบ้านตำบลค่ายบกหวานใช้ประโยชน์ในการสร้างเครื่องมือและเครื่องใช้ต่าง ๆ เช่น ตะกร้า และไซ ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวัน การจักสานจึงเป็นทักษะสำคัญของผู้ชายในสมัยนั้น แต่ปัจจุบัน ปริมาณไม้ไผ่ลดลงอย่างมาก ทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไป

เมื่อ พ.ศ. 2539 เพื่อส่งเสริมอาชีพการจักสานมวยหนึ่งข้าว อำเภอเมืองหนองคายได้สนับสนุนให้ชาวบ้านในตำบลค่ายบกหวานรวมกลุ่มกันจัดตั้งกลุ่มจักสาน โดยให้เงินทุนจำนวน 53,000 บาท เพื่อนำไปจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์และให้สมาชิกกู้ยืมโดยคึดดอกเบี้ยต่ำ รายได้จากดอกเบียจะนำมาแบ่งปันให้กับสมาชิกทุกคน (องค์การบริหารส่วนตำบลค่ายบกหวาน, 2566)

ปัจจุบัน หัตถกรรมจักสานในตำบลค่ายบกหวาน มีการผลิตเพื่อจำหน่ายเป็นหลัก โดยมีทั้งการผลิตในครัวเรือน กลุ่มชุมชน และโรงงานขนาดเล็ก ผลิตภัณฑ์จักสานจำหน่ายผ่านช่องทางต่าง ๆ ทั้งขายปลีก ขายส่ง และออนไลน์ ซึ่งผู้ผลิตส่วนใหญ่จะทำจักสานเป็นอาชีพเสริมควบคู่ไปกับอาชีพอื่น หรือทำเป็นงานอดิเรกเพื่อหารายได้เสริม

ปัญหาและอุปสรรคของหัตถกรรมจักสานในตำบลค่ายบกหวานที่พบในปัจจุบัน (องค์การบริหารส่วนตำบลค่ายบกหวาน, 2566) คือ

1. ปัญหาขาดแคลนวัตถุดิบหลัก ปัจจุบันชาวบ้านนิยมการปลูกยางพารา ทำให้แหล่งไม้ไผ่ลดลงจนต้องพึ่งพาวัตถุดิบจากภายนอก
2. จำนวนผู้ผลิตลดลง ผู้ผลิตส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุ รายได้จากการจักสานไม่จูงใจคนรุ่นใหม่ ส่งผลให้ผู้ผลิตลดลงต่อเนื่อง
3. คุณค่าและมูลค่าของหัตถกรรมจักสานถูกลดลง เนื่องจากปัจจัยทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม โดยผู้คนส่วนใหญ่ไม่ค่อยให้ความสำคัญกับคุณค่าและมูลค่าของงานฝีมือ ทำให้คุณค่าและมูลค่าของหัตถกรรมจักสานถูกลดลงเนื่องจากประเด็น ดังต่อไปนี้

3.1 ผู้คนไม่ให้ความสำคัญของงานฝีมือ การผลิตงานหัตถกรรมแต่ละชิ้นต้องอาศัยทั้งเวลา ความละเอียด และทักษะที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันมุมมองของผู้คนที่มีต่องานฝีมือกลับมองว่าเป็นสินค้าราคาถูก ทำให้เกิดปัญหาในการกำหนดราคาที่เป็นธรรม ทั้งระหว่างผู้ผลิตกับร้านค้า และระหว่างร้านค้ากับผู้บริโภค เกิดการต่อรองราคาที่ไม่เป็นมาตรฐาน และผู้ผลิตมักถูกกด (ประมวล รุ่งษา, 2567)

3.2 วัตถุดิบและสินค้าราคาสูงขึ้นจากสถานการณ์เศรษฐกิจในปัจจุบัน สถานการณ์เศรษฐกิจที่ซบเซา ส่งผลให้กำลังซื้อของผู้บริโภคลดลงอย่างเห็นได้ชัด ผู้คนหันมาใช้จ่ายอย่างระมัดระวังมากขึ้น ทำให้ความต้องการสินค้าหัตถกรรมลดลงตามไปด้วย ส่งผลกระทบโดยตรงต่อผู้ผลิตและผู้ค้าในชุมชน โดยเฉพาะผู้ผลิตขนาดเล็กที่ไม่มีทุนสำรองเพียงพอ อาจต้องหยุดกิจการหรือลดปริมาณการผลิต ซึ่งส่งผลกระทบต่อรายได้และคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน (ชัยวิโรฒ ผาณิตบุศย์, 2567)

กระบวนการส่งเสริมภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสานของชาวตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

มวยนิ่งข้าวของตำบลค่ายบกหวาน ไม่เพียงแต่เป็นเครื่องมือในการหุงข้าว แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของชาวบ้าน ที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน การจักสานมวยนิ่งข้าวจึงเป็นมากกว่าการทำมาหากิน แต่ยังเป็นการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชนเอาไว้ มีดังนี้

1. กระบวนการตัดสินใจในการผลิตมวญึ่งข้าว ประกอบด้วย

1) ภูมิปัญญาการจักสานมวญึ่งข้าวของชาวดำบลค่ายบกหวาน สืบทอดกันมาแต่โบราณกาล โดยชาวบ้านรุ่นต่อรุ่นต่างฝึกฝนทักษะนี้ให้กับลูกหลาน เพื่อรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี เป็นการสร้างรายได้เสริมเป็นกิจกรรมที่ช่วยผ่อนคลายและสร้างความสัมพันธ์อันดีในชุมชน

2) ชาวดำบลค่ายบกหวานมีความเชี่ยวชาญในการจักสานมวญึ่งข้าวมาช้านาน โดยสืบทอดภูมิปัญญานี้มาจากบรรพบุรุษ ผ่านการสังเกตและฝึกฝนอย่างใกล้ชิด มวญึ่งข้าวที่ผลิตไม่เพียงใช้เพื่อการบริโภคในครัวเรือน แต่ยังเป็นสินค้าที่สามารถสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว และเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน

3) ชาวดำบลค่ายบกหวานใช้ความรู้และประสบการณ์ที่สั่งสมมา ผนวกกับวัสดุธรรมชาติอย่างไม้ไผ่ และเครื่องมือพื้นบ้านในการจักสานมวญึ่งข้าว ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สมาชิกในครอบครัวร่วมกันทำทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพและสร้างรายได้ให้กับครอบครัว (ประมวล รุ่งษา, 2567)

2. การผลิตประกอบด้วย

1) ชาวดำบลค่ายบกหวานลงทุนในการจักสานมวญึ่งข้าว ด้วยเงินทุนส่วนตัวและจากการระดมทุนภายในกลุ่ม โดยใช้วัสดุหลักคือไม้ไผ่บ้านและไม้ไผ่ตง ซึ่งหาซื้อได้ง่ายในราคาไม่แพงจากหมู่บ้านใกล้เคียง การลงทุนที่ไม่สูงมาก ทำให้กิจกรรมนี้เป็นแหล่งรายได้เสริมที่น่าสนใจสำหรับชาวบ้าน

2) การจักสานมวญึ่งข้าวต้องอาศัยความชำนาญในการใช้เครื่องมือพื้นบ้าน เช่น มีด เลื่อย และสิ่ว เพื่อแปรรูปไม้ไผ่ให้เป็นวัสดุสำหรับการสานมวญึ่งข้าวที่มีคุณภาพ (ประมวล รุ่งษา, 2567)

แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาในท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสาน เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ของชาวดำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

จากการศึกษาแนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาในท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสาน เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ของชาวดำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่การวิจัยโดยการสัมภาษณ์ชาวดำบลค่ายบกหวาน เป็นแนวทางส่งเสริมเพื่อให้ชุมชนนำไปใช้ประโยชน์ในอนาคต สามารถแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

1. การเพิ่มมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน

จากการศึกษาข้อมูลพบว่า การเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์จากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวดำบลค่ายบกหวาน สามารถสรุป ได้ดังนี้

1) การกำหนดความรู้ ชุมชนได้นำทรัพยากรท้องถิ่นมาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ โดยสมาชิกในกลุ่มได้ร่วมกันคิดค้นและพัฒนาผลิตภัณฑ์ ภายใต้แนวคิดการสืบทอดภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ โครงการนี้ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและผู้นำชุมชน เพื่อส่งเสริมเศรษฐกิจของชุมชนและรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (ชัยวิโรฒ ผานิบุศย์, 2567)

การพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน ควรเริ่มต้นจากการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น ไม้ไผ่ เพื่อลดต้นทุนและส่งเสริมการผลิตอย่างยั่งยืน โดยมีหน่วยงานภาครัฐและเอกชนให้การสนับสนุนด้านการตลาด และผู้นำชุมชนที่มีความรู้และความสามารถ เป็นกำลังสำคัญในการขับเคลื่อนให้ชุมชนสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์ และตอบสนองความต้องการของตลาดได้

2) การแสวงหาและยึดกุมความรู้ ชุมชนค่ายบกหวานมีการพัฒนาทักษะการจักสานอย่างต่อเนื่อง โดยมีการเรียนรู้จากหลากหลายช่องทาง ทั้งการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น การเข้าร่วมอบรม การศึกษาดูงาน และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันเองภายในชุมชน นอกจากนี้ ชุมชนยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ โดยอาศัยความคิดสร้างสรรค์และการรับฟังความคิดเห็นจากลูกค้า (มานิตย ธิณวิชัย, 2567)

การพัฒนาความรู้ของชาวบ้านค่ายบกหวาน เกิดขึ้นจากหลายช่องทาง ทั้งการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับกลุ่มอื่น ๆ และการได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ นักวิชาการเสนอแนะให้มีการจัดประชุมกลุ่มเป็นประจำ เพื่อสรุปข้อมูลและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทำให้เกิดการพัฒนาทักษะและผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง

3) การแลกเปลี่ยนความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ภายในกลุ่มส่วนใหญ่ เกิดขึ้นผ่านระบบพี่เลี้ยงที่สมาชิกสามารถสอบถามและเรียนรู้ได้อย่างใกล้ชิด นอกจากนี้ การจัดกิจกรรมศึกษาดูงานและการประชุมกลุ่ม ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ ก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งในการเรียนรู้จากกลุ่มอื่น ๆ ทำให้เกิดการพัฒนาคำรู้และทักษะของสมาชิกอย่างต่อเนื่อง (หนูหวาน แท่นหิน, 2567)

การแลกเปลี่ยนความรู้ภายในกลุ่ม ควรเป็นไปอย่างอิสระ สมาชิกสามารถพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น และแบ่งปันประสบการณ์ได้อย่างเปิดเผย ไม่จำเป็นต้องมีรูปแบบที่ตายตัว นอกจากนี้ ชาวบ้านทั่วไปก็สามารถเข้ามามีส่วนร่วมได้ เช่น การนำเสนอไอเดียใหม่ ๆ หรือแบ่งปันข้อมูลที่ได้จากการเดินทางไปต่าง ๆ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่หลากหลายและสร้างสรรค์

5) การถ่ายทอดความรู้ การถ่ายทอดความรู้ด้านเครื่องจักสานมีหลากหลายรูปแบบ ทั้งการถ่ายทอดจากคนสู่คน เช่น การสาธิตให้ดูและการบอกเล่า ซึ่งเป็นวิธีที่ได้ผลดีที่สุด เพราะผู้เรียนจะได้

เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง นอกจากนี้ การสอนในโรงเรียนและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในกลุ่ม ก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งในการพัฒนาความรู้และทักษะของผู้เรียน (ชัยวิโรฒ ผาณิตบุศย์, 2567)

การถ่ายทอดความรู้ด้านเครื่องจักรกลสถาน ควรเน้นการปฏิบัติจริงมากกว่าการเรียนรู้จากเอกสาร เนื่องจากหัตถกรรมชนิดนี้ต้องอาศัยทักษะและความชำนาญสูง การจัดตั้งบ้านต้นแบบหรือกลุ่มต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ จะเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้และพัฒนาฝีมือของผู้สนใจ นอกจากนี้ การถ่ายทอดความรู้แบบตัวต่อตัว ยังสอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวอีสานที่นิยมการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงมากกว่าการเรียนรู้จากทฤษฎี

2. กระบวนการพัฒนาด้านการตลาด

2.1 ทุนของชุมชน หมายถึง การนำทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนบ้านบกหวานมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ ช่วยสร้างเอกลักษณ์ให้ชุมชนและสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน โดยอาศัยทุนทางสังคมที่แข็งแกร่งของชุมชนในการขับเคลื่อนการพัฒนา การมีส่วนร่วมของประชาชนทุกคนเป็นสิ่งสำคัญในการตัดสินใจและดำเนินโครงการต่าง ๆ โดยยึดหลักการพึ่งพาตนเองและการอนุรักษ์ทรัพยากรในท้องถิ่น (ชัยวิโรฒ ผาณิตบุศย์, 2567)

2.2) การสำรวจตลาด หมายถึง กิจกรรมที่ได้รับความนิยมมากที่สุดคือการเปิดโอกาสให้ผู้คนเข้ามาศึกษาดูงานและการจำหน่ายผลิตภัณฑ์หัตถกรรม ดังนั้น เพื่อให้ผลิตภัณฑ์ได้รับความนิยม เราควรพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่โดดเด่นและมีความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน โดยคำนึงถึงความต้องการของผู้บริโภคเป็นหลัก และเน้นการผลิตภัณฑ์ที่สอดคล้องกับกิจกรรมที่ได้รับความนิยม (มานิตย์ ถินวิชัย, 2567)

3. การจัดการชุมชนเพื่อรองรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์

ระบบบริหารจัดการที่ใช้มานั้น เหมาะสมกับวิถีชีวิตและความต้องการของชุมชน เนื่องจากเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและปฏิบัติงานทุกขั้นตอน ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ และมีความรับผิดชอบร่วมกัน ผลลัพธ์ที่ได้แสดงให้เห็นว่าระบบนี้ สามารถนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ และสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชน โดยสามารถสรุป ได้ดังนี้

3.1 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ตำบลค่ายบกหวานเป็นชุมชนที่มีความสามัคคีสูง มีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจ และมีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายใกล้ชิดธรรมชาติ ชาวบ้านมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันและพร้อมที่จะร่วมมือกันพัฒนาชุมชน ผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและปฏิบัติงานต่าง ๆ การพัฒนาตำบลค่ายบกหวานเป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จึงได้รับ

การตอบรับอย่างดีจากชาวบ้าน เพราะเห็นว่าจะนำมาซึ่งการพัฒนาคุณภาพชีวิตและการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น

3.2 ระบบการเรียนรู้โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนกลาง ภูมิปัญญาหัตถกรรมของตำบลค่ายบกหวาน เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชน เป็นการสะสมความรู้และทักษะที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น การนำภูมิปัญญานี้มาประยุกต์ใช้ร่วมกับความรู้ใหม่ ๆ จะช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจและส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืน ชุมชนควรมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการจัดการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อให้ภูมิปัญญาเหล่านี้ยังคงอยู่คู่กับชุมชนต่อไป (มานิตย์ ถินวิชัย, 2567)

อภิปรายผล

แนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาในท้องถิ่นด้านหัตถกรรมจักสาน เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ของชาวตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย

แนวทางส่งเสริมเพื่อให้ชุมชนนำไปใช้ประโยชน์ในอนาคต สามารถแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

- 1) การเพิ่มมูลค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน ประกอบด้วย การกำหนดความรู้ การแสวงหาและยึดกุมความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การถ่ายทอดความรู้
- 2) กระบวนการพัฒนาด้านการตลาด ได้แก่ ทุนของชุมชนและการสำรวจตลาด
- 3) การจัดการชุมชนเพื่อรองรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนและระบบการเรียนรู้โดยมีภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นแกนกลาง สอดคล้องกับบริบท ภาวศรี และทงศกต์ ปดสินธุ์ เรื่องหัตถกรรมพื้นบ้านกับวิถีชุมชน: กรณีศึกษากลุ่มจักสานบ้านสะอาดนามูล ตำบลห้วยสามพาด อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี ได้ทำการศึกษาความเป็นมา พัฒนาการ และการดำรงชีวิตอยู่ของหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทกลุ่มจักสานกระติบข้าว และบทบาทของหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทกลุ่มจักสานกระติบข้าวต่อวิถีชุมชน พบว่า พัฒนาการและการดำรงชีวิตอยู่ของหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทกลุ่มจักสานกระติบข้าว ขึ้นอยู่กับแรงจูงใจด้านรายได้ของผู้จักสานและแรงงานที่มีประสบการณ์ ที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้มาจากบรรพบุรุษ ตลอดจนวัสดุที่ใช้ในการจักสาน ได้แก่ ไม้ไผ่ ซึ่งในอดีตเป็นวัสดุที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น และสามารถหาซื้อได้จากหมู่บ้านใกล้เคียง และบทบาทของหัตถกรรมพื้นบ้านประเภทกลุ่มจักสานกระติบข้าวต่อวิถีชุมชน คือ มีบทบาทด้านเศรษฐกิจ เช่น การลงทุน ราคาซื้อขายและวิธีการจำหน่าย การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและด้านสังคม เช่น

ความสัมพันธ์ในครอบครัวและความสัมพันธ์ในการรวมกลุ่มจักสาน รายได้จากการจักสานกระติบข้าวจึงส่งผลต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมในชุมชน (วิธิตา พลาศรี และทองศักดิ์ ปัดสินธุ์, 2556)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การศึกษาแนวทางการส่งเสริมภูมิปัญญาในท้องถิ่นด้านการตลาดของหัตถกรรมจักสาน เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ของชาวตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัดหนองคาย สรุปได้ดังนี้

หัตถกรรมจักสานตำบลค่ายบกหวาน จังหวัดหนองคาย เป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดมายาวนาน โดยใช้ไม้ไผ่ในการผลิตเครื่องใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ตะกร้า และไซ แต่ปัจจุบันต้องพึ่งพาไม้ไผ่จากภายนอกเนื่องจากทรัพยากรในพื้นที่ลดลง ชุมชนได้จัดตั้งกลุ่มจักสานมวญึงข้าวตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 เพื่อรักษาภูมิปัญญาและสร้างรายได้เสริม โดยพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ตอบโจทย์ตลาดสมัยใหม่ ทั้งในรูปแบบเครื่องใช้ดั้งเดิมและของตกแต่ง การส่งเสริมภูมิปัญญานี้เน้นการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น ใช้วัสดุธรรมชาติ และการสนับสนุนจากภาครัฐและชุมชนเพื่อพัฒนาทักษะ เปิดตลาดใหม่ และเพิ่มมูลค่าผ่านความคิดสร้างสรรค์ ชุมชนยังคงอนุรักษ์ประเพณี สร้างความสามัคคี และปรับตัวให้สอดคล้องกับเศรษฐกิจยุคใหม่ เพื่อความยั่งยืนทั้งด้านเศรษฐกิจและวัฒนธรรมในอนาคต.

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1.1 การศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงสภาพเศรษฐกิจและสังคมต่อภูมิปัญญาจักสาน ควรศึกษาว่าการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจและวิถีชีวิตในชุมชน ส่งผลต่อการสืบทอดภูมิปัญญาและการดำเนินธุรกิจจักสานอย่างไร รวมถึงแนวทางปรับตัวเพื่อให้ภูมิปัญญานี้ยังคงอยู่และสร้างรายได้ได้อย่างยั่งยืน

1.2 การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในกระบวนการผลิต ควรศึกษาแนวทางนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาใช้ร่วมกับกระบวนการจักสาน เช่น การใช้ซอฟต์แวร์ออกแบบผลิตภัณฑ์ หรือเครื่องมือจักสานที่ช่วยเพิ่มความเร็วและความละเอียด

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์

2.1 ส่งเสริมการจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาจักสาน ใช้ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยเพื่อจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ที่ชุมชนสามารถเรียนรู้และพัฒนาทักษะจักสานได้อย่างต่อเนื่อง พร้อมเป็นแหล่งถ่ายทอดความรู้ให้คนรุ่นใหม่

2.2 พัฒนาผลิตภัณฑ์ให้สอดคล้องกับตลาดปัจจุบัน นำผลการศึกษาความต้องการของผู้บริโภคไปพัฒนาผลิตภัณฑ์ เช่น การออกแบบให้เหมาะสมกับการใช้งานในยุคใหม่ หรือการเพิ่มมูลค่าด้วยการผนวกคุณค่าทางวัฒนธรรม

2.3 สนับสนุนการตลาดแบบดิจิทัล ผลวิจัยสามารถนำไปปรับใช้กับการพัฒนากลยุทธ์การตลาดดิจิทัล เช่น การสร้างเว็บไซต์และโซเชียลมีเดียสำหรับโปรโมตผลิตภัณฑ์ หรือการขายผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์

2.4 สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนและภาคส่วนต่าง ๆ ใช้ผลการวิจัยเพื่อเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และนักวิจัย เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์และขยายตลาดอย่างยั่งยืน

2.5 ส่งเสริมการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม นำผลวิจัยไปออกแบบกิจกรรมท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับหัตถกรรมจักสาน เช่น การจัดเวิร์กช็อปจักสาน หรือการนำเสนอประวัติความเป็นมาของภูมิปัญญาเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว

เอกสารอ้างอิง

- เกลียวพันธ์ ขจรผดุงกิตติ และคณะ. (2546). *การพัฒนาหัตถกรรมเพิ่มเสริมสร้างงานแคนในท้องถิ่น : การพัฒนาและเผยแพร่ผลิตภัณฑ์จากใบตาลของจังหวัดเพชรบุรี*. เพชรบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี.
- โกวิท พวงงาม. (2553). *การจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น*. กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์.
- ชัยวิโรฒ ผานิบุศย์ กำนันตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย. (12 พฤษภาคม 2567). *การถ่ายทอดความรู้ด้านเครื่องจักสานในชุมชน*. (อภิวัฒน์ชัย พุทธจร ผู้สัมภาษณ์).
- ทรงศักดิ์ ศรีบุญจิตต์และคณะ. (2546). *การปรับปรุงโครงสร้างอุตสาหกรรมหัตถกรรมพื้นบ้านในภาคเหนือตอนบน*. ใน *รายงานวิจัย*. โครงการวิจัยคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- ประมวล รุ่งวิชา ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 ตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัด หนองคาย. (12 พฤษภาคม 2567). กระบวนการผลิตมวนยี่งข้าว. (อภิวัฒน์ชัย พุทธจร ผู้สัมภาษณ์)
- ประเวศ วะสี. (2536). การศึกษาชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น : ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร : อัมรินทร์พรินตึง.
- มานิตย์ ถินวิชัย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 12 ตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมือง จังหวัดหนองคาย. (12 พฤษภาคม 2567). การพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน. (อภิวัฒน์ชัย พุทธจร ผู้สัมภาษณ์).
- วรिता พลาศรีและ ทนงศักดิ์ปัดสินธุ์. (2556). หัตถกรรมพื้นบ้านกับวิถีชุมชน : กรณีศึกษากลุ่มจักสาน บ้านสะอาดนามูล ตำบลห้วยสามพาด อำเภอประจักษ์ศิลปาคม จังหวัดอุดรธานี. มหาสารคาม : คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- หนูหวาน แท่นหิน สมาชิกกลุ่มเครื่องจักสาน ตำบลค่ายบกหวาน อำเภอเมืองหนองคาย จังหวัด หนองคาย. (12 พฤษภาคม 2567). การสืบทอดภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมจักสานในชุมชน. (อภิวัฒน์ชัย พุทธจร ผู้สัมภาษณ์).
- องค์การบริหารส่วนตำบลค่ายบกหวาน. แผนพัฒนาท้องถิ่น (2561-2565). เรียกใช้เมื่อ วันที่ 21 มีนาคม 2566 จาก <https://shorturl.asia/S4OLe>.